

SUMMARY

QUANTITY AND QUALITY CHANGES IN THE ENVIRONMENT OF THE WORKING CLASS IN THE USSR DURING 60-80S AND DEVALUATION OF ITS SOCIAL ROLE

Dodonov O. (Zaporizhya)

The article is based on the humanistic approach which claim on the critical assesment of all written works which deal with the mentioned problem. The author is assesing the research results of his predecessors, but, simultaneously, touched upon the definition of the notion «worker», showed the dynamics of the develop ment of the Soviet working class during 60-80s, defined its characteristics, analyzed the reasons of the devaluation of its role and showed the methods of the solution of this problem.

РЕЗЮМЕ

КОЛИЧЕСТВЕННЫЕ И КАЧЕСТВЕННЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В РАБОЧЕМ КЛАССЕ СССР В 60-80-е ГОДЫ И ДЕВАЛЬВАЦИЯ ЕГО ОБЩЕСТВЕННОЙ РОЛИ

Додонов А.Ф. (Запорожье)

В основу статьи положен гуманистический подход, предусматривающий критическое переосмысление всего написанного по исследуемой проблеме. Не преуменьшая заслуг своих предшественников, автор вновь коснулся определения «рабочий», показал динамику развития советского рабочего класса в 60 – 80-е годы, определил его характерные черты, проанализировал причины девальвации его роли, наметил пути выхода из создавшегося положения.

ЗАКАРПАТТЯ У НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ ХХ СТОЛІТТЯ

КУЛЯ Ф.А. (Ужгород)

Переднь ХХ століття як у Європейській, так і у світовій історії був політично зрадикалізованим і проходив у геополітичному протиборстві між державами, ворожнечі і воєн. У цих протиборствах за переділ світу старі імперії зникали (Австро-Угорська), а нові, як більшовицька виникали, яка розпалася у кінці 80-х років.

Закарпаття, яке входило у ХХ столітті до Австро-Угорщини, Чехословаччини, Угорщини і колишнього радянського Союзу, було нічим іншим, як гральною картою на Карті Європи. Звичайно, що ці політичні перипетії навколо Закарпаття не пройшли мимо вчених – істориків, публіцистів, в тому числі і німецькомовних.

З-поміж багатьох праць назвемо лише окремі, найбільш відомі.

У 1900 році у Відні виходить у п'яти томах монографія: «Австро-угорська монархія!» – «Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Wien, 1900» [1].

У п'ятому томі цієї монографії «Верхня Угорщина» – «Oberungarn» (тодішня назва Закарпаття – Ф.К.) подається не тільки географічне розташування краю, але й адміністративний поділ, соціальний, економічний та культурний розвиток, його інфраструктура на кінець ХІХ століття в історичному аспекті. У цьому ж томі подається також етнічний склад населення, його етнокультура в контексті поліетнічності. Цікаві сторінки історії заснування міст Ужгорода, Мукачева, Берегова, Хуста, Виноградова, як і окремих селищ і сіл: Великого-Березного, Тур'я Реміт, Чинадієва, Сваляви, Волівця, Іршави, Довгого, Рахова, Чопа та інших.

Не менш цікавим є матеріал про будівництво залізниці... Чоп–Мукачєво–Лавочнє–Львів.

Монографія достатньо ілюстрована (графіка), написана стандартною німецькою мовою, готичним шрифтом.

Варта уваги праця Г. Бальрайха «Карпатська країна» – «Karpatenrussland. Heidelberg, 1938» [2], у якій мовиться про правовий статус входження Закарпаття на правах автономії до Чехословаччини. Книжка складається з п'яти розділів і 21 параграфа:

1. Шлях входження Закарпаття до Чехословаччини – Der Weg Karpatenrusslands zur Tschechoslowakei.

2. Правове положення Закарпаття, відповідно до норм міжнародного права і конституційних зобов'язань – Die rechtliche Lage Karpatenrusslands nach den bestehenden völkerrechtlichen und verfassungsrechtlichen Verpflichtungen.

3. Державно-управлінська дійсність – Die staats- und verwaltungsrechtliche Wirklichkeit. (у цьому розділі автор висвітлює державно-управлінську дійсність на Закарпатті з 1919 року по 1938 рік – Ф.К.)

4. Тлумачення питання Закарпаття міжнародною комісією – Die Behandlung der karpatenrussischen Frage durch den Volkerbund.

5. Перспектива – Ausblick.

Книжка написана на багатій документально-джерельній базі і, на нашу думку, не втратила і сьогодні як актуальності, так і наукової цінності і варта більш детального дослідження, як і перекладу на українську мову.

У 1938 році в Америці (Нью-Йорк) опубліковано німецькою мовою брошуру 70 сторінок (автор, на жаль не вказаний) «Карпатська Україна» – «Karpaten-Ukraine», у якій в узагальнюючій формі йде мова про перебіг політичних подій на Закарпатті у 20-30-ті роки.

До 10-річчя Карпатської України (1949 рік), Краузе-Сервола опублікував у «Frankfurter Rundschau» простору статтю «Доля Карпатської України» – «Das Schicksal der Karpaten-Ukraine» [3]. У цій статті автор віддзеркалює події і долю «Карпатської України» у контексті повоєнної історіографії.

Історико-наукову цінність має монографічне дисертаційне дослідження уродженця Мукачєвщини Н. Коцауєра «Карпатська Україна у поміжвоєнний період» – «Karpaten-Ukraine zwischen den beiden Weltkriegen» (Verlag Essing am Neckar, 1979) [4]. Н. Коцауєр досить детально описує перебіг політичних, економічних та культурних подій на Закарпатті в поміжвоєнний період, як і історію німців на Закарпатті, їх долю в контексті повоєнного часу.

Але з поміж багатьох праць 30-50-их років ХХ століття про Україну і Карпатську Україну чи не найбільш рельєфно висвітлено історію України і Карпатської України від часу розпаду Київської Русі у книжці німецького публіциста Акселя Шмідта, яка вийшла рівно через три місяці після падіння Карпатської України у Берліні 15 червня 1939 року під пророчою назвою – «Україна. Країна майбутнього» – «Ukraine. Land der Zukunft. Verlag Reimar Hobbing, Berlin, 1939» [5]. Широкому загалу читачів книга А. Шмідта була невідома і недоступна, а ті окремі історики, яким вона була доступна у 70-80-і роки, підходили до її оцінки з позицій комуністичної ідеології, тоталітаризму, як і до самого автора. Книжка А. Шмідта, на нашу думку, є плодом майже 20-річної роботи над нею.

Аксель Шмідт – Axel Schmidt, народився у 1870 році у м. Тарту (Естонія), історик, публіцист. У 1911 році переселився до Берліна, де редагував часописи «Німецька політика» – «Deutsche Politik (1917-1921)», а згодом, у 1925-1928 роках «Німецька думка» – «Deutsche Gedanken».

У 1918-1924 роках А. Шмідт був генеральним секретарем «Німецько-українського товариства» – «Deutsch-ukrainische Gesellschaft». «Німецько-українське товариство» мало свій друкований часопис «Україна» – «Ukraine». З 1918 по 1926 рік вийшло понад 40 чисел.

На сторінках часопису друкувалися матеріали з історії, мови, культури, мистецтва і економіки України, авторами яких були відомі українські вчені в еміграції Іван Мірчук, Зенон Кузеля, Дмитро Антонович, Сергій Сірополько, М. Шаповал, С. Русова та інші.

З кінця 1926 року по 1948 рік товариство із-за політичних подій та війни не працювало, не виходив і часопис. У 1948 році за ініціативою Гр. Прокопчука товариство відновило свою діяльність у Мюнхені, а у 1952 році відновив свою діяльність і часопис «Україна», але уже під новою назвою «Минуле і сучасне України» – «Ukraine in Vergangenheit und Gegenwart».

У передмові до книжки автор пише: «Коли у листопаді минулого року (1938 – Ф.К.), до мене звернулося видавництво, «Reimar Hobbing» з проханням написати книжку про Україну, українське питання було гарячою темою. В емігрантських газетах за кордоном появляються принизливі матеріали про Україну – Галичину і Карпатську Україну, які є гарячими точками у Європі» (тут і далі переклад з німецької автора – Ф.К.). У передмові до книжки автор висловлює подяку за допомогу при написанні книжки професорам Вільного українського університету (ВУУ) Івану Мірчуку, Зенону Кузелі та перекладачу Густаву Шнеху.

Книжка А.Шмідта «Україна. Країна майбутнього» складається з трьох окремих книжок, які поділено на 12 розділів, достатньо ілюстрована фотодокументами: «Минуле України», «Сучасне України» та «Карпатська Україна». Наукова цінність, як і сміливість автора, на нашу думку, в тому, що він не обмежується границями України до 1939 року, а веде мову також про Галичину і Буковину, як складові України і, звичайно, про Закарпаття.

Перша книжка «Минуле України» охоплює період від Київської Русі і до кінця ХІХ століття. У цій книжці автор веде мову про землі, населення України, перебіг політичних подій, як і духовні засади українського народу – мову, літературу, мистецтво, церкву та господарсько-економічний уклад України.

Цікавим є судження А.Шмідта про подвижницьку діяльність П.Могили. І.Вишенського, Митрофана Довголевського, котрий у 1728 році визвольницьку боротьбу українського народу відобразив у драмі «Пробудження України» – «Das Erwachen der Ukraine».

У другій книжці «Сучасне України» автор у хронологічній послідовності подає перебіг політичних, економічних та соціальних подій, які мали місце з 1900 року по 1917 рік у царській Росії, а з 1917 року до червня 1939 року – у більшовицькій імперії. Автор стверджує, що Україна, як була колонією царської Росії, так і залишилася колонією Москви, сировинним додатком більшовицької Росії. На заводах і фабриках, на полях і шахтах праця робітників і селян виснажлива. Не обминув автор у книжці і голодомор на Україні, як наслідок політики більшовиків...

А.Шмідт завершує другу книгу словами: «До тих пір, поки український селянин працюватиме у колгоспі, він не буде зацікавлений у ефективному веденні господарства. Поліпшення не наступить, поки не зміняться політичні, економічні та соціальні відносини, поки Україна не здобуде незалежність». Пророчими стали слова А. Шмідта про розпад більшовицької імперії (можливо за аналогією колишніх імперій – Ф.К.). До речі, збуваються і його роздуми, що здобути незалежність, це ще не означає бути вільним, бо «...кожен українець повинен собі уявити, що держава утвориться тільки власними руками».

Третя книжка «Карпатська Україна» – «Die Karpaten Ukraine» – це виклад історії Закарпаття з часів розпаду Київської Русі і до 15 березня 1939 року.

Уже в першому параграфі «Земля і люди» – «Land und Leute», автор подає історію краю в

хронологічному перебігу політичних подій, як і входження краю до тих чи інших держав.

Автохтони – українці, упродовж віків, проживаючи в інтернетичному просторі, перенісши всі випробування часом, завдяки міцним сімейним устоям, церкві і школі, як триєдній хранительниці, зберегли рідну мову, свою духовність і свою національну свідомість.

Василь Пачовський мав всі підстави, – пише А. Шмідт, – назвати край «Срібною землею» – «Silberne Land».

А.Шмідт підкреслює, що «входження Закарпаття до складу Чехословаччини, сприяло значному поліпшенню рівня життя населення, як в соціальному, так і в культурно-освітньому вимірах, незважаючи на те, що краю так і не було надано обіцяної автономії, яку було гарантовано Сен-Жерменським договором». На думку автора найбільш вагомий здобуток краю у 20-30-тих роках – це освіта. Навчання у школах велося на шести мовах (українській, угорській, румунській, чеській, німецькій і єврейській – Ф.К.). У цьому параграфі подана статистика шкільництва на Закарпатті 20-30-тих років, робота культурно-просвітницьких товариств «Ірєсвіта», ім. О.Духновича, товариства німецької культури (ГНК) та інших.

Політичну, зрадикалізовану атмосферу 1938 року і до 15 березня 1939 року А.Шмідт висвітлює у параграфі «Найновіший період розвитку» – «Die neueste Entwicklung», де досить детально описує події як на міжнародній арені, так і в Чехословаччині і, зокрема, на Закарпатті, які призвели до того, що пражський уряд у жовтні 1938 року погодився на створення автономного уряду на Закарпатті. «Однак, проти Карпатської України, – як пише А.Шмідт, – почалися політичні інтриги, а коли Словаччина проголосила незалежність, а Чехія підпала під протекторат Німеччини, Карпатська Україна повисла у повітрі... Сили у цій боротьбі були нерівні, але у захисників було щось високе, свідоме до волі і свободи, незалежності».

Звичайно, що по різному можна підійти до книги А.Шмідта «Україна. Країна майбутнього» але, у якійсь мірі був правий перший голова «Німецько-українського товариства» Пауль Рорбах (1869-1956), коли у одному з перших номерів часопису «Україна» писав: «...У нашій українській політиці ми стоїмо перед полем у руїнах, як наслідок помилок, але добрий обробіток цього поля дасть у майбутньому добрі плоди».

Книжка А.Шмідта «Україна. Країна майбутнього», на нашу думку, є узагальнюючо-публіцистичною тих публікацій про Україну, які

друкувалися на сторінках часопису «Україна» – «Ukraine», німецько-українського товариства.

Німецькомовному читачу книжка А.Шмідта «Україна. Країна майбутнього», на нашу думку, дала досить цілісну уяву про Україну, як і Карпатську Україну в контексті боротьби українського народу за свою національну незалежність.

А.Шмідт, вважає, що найбільш вірогідним часом об'єднання усіх українських земель в єдину державу – був рік 1919. Однак, на той час

не було єдиної всеукраїнської мобілізуючої константи, яка б була спроможна об'єднати політичні сили у всіх регіонах України: центральній, західній і Закарпаття.

Звичайно, що надмірне заглиблення у минуле, мрійливе зосередження уваги на ньому не сприяє розвитку нації, суспільства. Досвід минулого нам потрібен, щоб сконденсувати науковий підхід у майбутнє, у нових соціально-економічних державницьких вимірах – відродження і розбудови самостійної, незалежної України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild.-Wien, 1900.- Bd. V.
2. Ballreich H. Karpatenrussland. H., 1938.
3. Krause-Servola. Das Schicksal der Karpato-Ukraine //Frankfurter Rundschau vom 5.08.1949.
4. Kozauer N. Karpaten – Ukraine zwischen den beiden Weltkriegen.- B.: Verlag Essing am Neckar, 1979.
5. Schmidt A. Ukraine. Land der Zukunft. Verlag Reimar Hobbing.-B., 1939 u.a.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE ABSPIEGELUNG TRANSKARPATIENS IN DER DEUTSCHSPRACHIGEN HISTORIOGRAPHY DES XX. JAHRHUNDERTS

Kulja F.A. (Ushhorod)

Im Artikel wurden folgende Werke zum obengenannten Thema interpretiert: 1. Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. B.V.-Wien, 1900; 2. Ballreich H. Karpatenrussland. H., 1938; 3. Kozauer N. Karpaten-Ukraine zwischen den beiden Weltkriegen. Verlag Essing am Neckar.-B., 1979; 4. Schmidt A. Ukraine. Land der Zukunft. Verlag Reimar Hobbing.-B., 1939; u.a.

РЕЗЮМЕ

ЗАКАРПАТЬЕ В НЕМЕЦКОЯЗЫЧНОЙ ИСТОРИОГРАФИИ XX СТОЛЕТИЯ

Куля Ф.А. (Ужгород)

В статье автор интерпретирует работы: 1. Австро-венгерская монархия в фактах. Т.V.-В., 1900; 2. Баллрайх Г. Закарпатье.-Г., 1938; 3. Коцауэр Н. Карпатская Украина между двумя мировыми войнами.-В., 1979; 4. Шмидт А. Украина – страна будущего.-Б., 1939; и другие.